

مطالعه تطبیقی مفهوم عرفانی حرکت جوهری ملاصدرا با نمود عینی معماری زیست‌دوست با تکیه بر نظریه زمینه‌ای

جانا عرب‌زاده

دانشجوی دکتری، گروه معماری، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

حسن بلخاری قهی

استاد گروه مطالعات عالی هنر، دانشکده‌گان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: hasan.bolkhari@ut.ac.ir

سید مجید مفیدی شمیرانی

استاد گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

ایرج اعتصام

استاد گروه معماری، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

آزاده شاهچراغی

دانشیار گروه معماری، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۰۸ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۹/۲۷

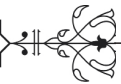
چکیده

بیان مسئله: طبیعت نخستین مامن و آغازگر حیات انسان می‌باشد. عَرَض و جوهر ارکان نظریه حرکت جوهری صدرالمتألهین است که به بیان حرکت از صورت به معنا می‌پردازد و اصل انتفاع و سودمندی تحقق پیدا می‌کند. موارد یاد شده با عالم علمی کنونی در ظاهر متناقض می‌باشد در صورتی که غایت هر دو عالم یکی است. طراحی زیست‌دوست در پی ایجاد شرایط هم‌زیستی با طبیعت در سکونتگاه‌های کنونی انسان می‌باشد. تحقق شکل‌گیری معماری زنده بر بنیاد نظریه حرکت جوهری صدرالمتألهین، امکان ایجاد شرایطی جهت ارتقای کیفیت زندگی را ایجاد می‌نماید. سوال و هدف پژوهش: هدف از انجام این پژوهش دستیابی به مقوله معماری زنده جهت ارتقای کیفیت زندگی و توجه به معنویت در معماری برای آرامش روح است. این پژوهش جهت دستیابی به هدف ذکر شده یعنی نسبت حرکت جوهری ملاصدرا با معماری زیست‌دوست، قابل تبیین و تحقیق است.

روش پژوهش: پژوهش انجام شده به روش کیفی (نظریه زمینه‌ای) با راهبرد تحلیل داده، کدگذاری توسط نرم‌افزار MaxQDA با روش سیستماتیک اشتراوس و کوربین انجام شده است. داده‌های پژوهش به صورت متنی و معنایی و از طریق مصاحبه عمیق بدست آمده‌اند؛ سپس با منطق استقرایی و به صورت تحلیل تفسیری مورد بررسی قرار گرفته‌اند. نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌های پژوهش، تبدیل جوهری در هر رکنی از ارکان هستی صورت می‌پذیرد و معماری زیست‌دوست با در نظر گرفتن عناصر زنده، امکان تداعی حیات‌مندی هستی همراه با تحول جوهری آدمی را یادآور می‌شود. مقولاتی چون کمال‌گرایی، بالندگی، همبستگی روح و جسم، لازمان بودن مفاهیم، در انسان و عناصر هستی وجود دارد. امکان تبدیل جوهری در معماری هدفمند با در نظر گرفتن موارد ذکر شده و توجه بیشتر به مقولاتی چون ارتباطات، هم‌اندیشی نوین، و حقیقت‌جویی میسر خواهد شد؛ نتایج آن آفرینش زیبایی و دستیابی به معماری زنده می‌باشد.

واژگان کلیدی: معماری، معماری زیست‌دوست، حرکت جوهری، ملاصدرا، طبیعت.

۱. مقدمه و بیان مسئله

انسان امروز در پی ایجاد ارتباطی روشن میان عالم درون و برون است. به عبارتی، عصر امروز به کشف یافته‌های حکما و فلاسفه قرون پیشین جهت برقراری ارتباطی عمیق تر با لایه‌های وجودی انسان پرداخته است. همان طور که فلاسفه اثبات می‌کنند در پی هر عَرَضی، جوهری است، دنیای کنونی به اثبات عالم متافیزیک مرتبط با عالم فیزیکی می‌پردازد. این ارتباط که در مراحل حسیه برخاسته از دین و عرفان و همان تبدیل جوهری در اعمال و رفتار انسان است، در عالم علمی تعاریف دیگری دارد، زیرا علم برخاسته از عقل محض است و قادر به اثبات و ادراک این مقولات مگر با برقراری پلی به عالم متافیزیک نمی‌باشد.

صدرالمتألهین در خصوص مسئله حرکت جوهری، بر این اعتقاد بود که تمامی موجودات از مرحله نقص به مرحله کمال همواره در حرکت‌اند و در هر مرحله از حرکات تکاملی، نقصی را سلب کرده و کمال جدیدی را به دست می‌آورند. بنابراین ذات و جوهر کلیه‌ی موجودات در حرکت است (صدرالمتألهین شیرازی ۱۳۹۲، ۶۴). با توجه به این مسئله هستی و طبیعت برآمده از نظام هوشمند، همواره در حرکت می‌باشند. انسان دنیای کنونی چنان در علوم و عوالم حسیه غرق شده است که ارتباط خود با حقیقت را از یاد برده است. معماری و زیستگاه‌های بشری مدرن با دهن کجی به طبیعت و زمین مادر آن را به نابودی کشانده و منجر به نزول کیفیت زندگی شده‌اند. از جمله راهکارهایی در جهت حفظ حیات زمین مادر، مسئله زیست‌دوستی و توسعه پایدار می‌باشد. پایداری در پی ایجاد شرايطی است تا اصل انتفاع و سودمندی که از اصلی‌ترین موارد دینی و حکمی است برای انسان ایجاد گردد. چنانچه نگرشی بر کلیه موارد یاد شده از حرکت جوهری که در پی ایجاد تبدیل جوهری در جان آدمی است، تا توسعه و معماری پایدار و حتی هوشمندسازی که از طریق تبدیل انرژی، شرایط زیستی را برای ابناء بشر بهبود می‌بخشد، داشته باشیم، هم‌سویی و هم‌زمانی در کلیه موارد یاد شده ادراک می‌گردد. هر چند تبدیل انرژی در مسئله پایداری امری زمینی، و تبدیل جوهری مسئله‌ای فرازمینی است، اما نباید فراموش نمود که در هر دو مورد تبدیل انرژی، از جمله نخستین اصولی است، که در ذات خود ماده است و در پی رسیدن به بهترین شرایط زیستی

و همسو شدن با هستی می‌باشد. پژوهش انجام شده با تاکید به لزوم بازبینی مبانی حکمی و تطابق نکاتی از آن بر علوم نوین و جهان معماری، در تلاش جهت ارائه راهکارهایی جهت برآوردن نیازهای روحی و معنوی انسان می‌باشد؛ و از آنجایی که ریشه حیات انسانی در طبیعت نهفته است، لزوم بازبینی فلسفه طبیعت‌دوستی امری ضروری است. در این پژوهش با مطرح نمودن مبانی در خصوص معماری زیست‌دوست و فلسفه نهفته در جوهر طبیعت که برآمده از فلسفه حرکت جوهری صدرالمتألهین می‌باشد و با هدف ایجاد هم‌زمانی میان علوم حکمی و علمی، در جهت پاسخ به سؤال اصلی پژوهش یعنی «نسبت میان حرکت جوهری ملاصدرا و معماری زیست‌دوست»، پژوهش صورت پذیرفته است.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش انجام شده در دو حوزه متفاوت فلسفه حرکت جوهری ملاصدرا و معماری زیست‌دوست انجام شده است. با توجه به این نکته که در خصوص نسبت این فلسفه ژرف و معماری پژوهش‌های قابل تأملی صورت پذیرفته است، لذا موضوع پژوهش انجام شده مسئله‌ای نوین می‌باشد. بنابراین پیشینه‌های بدست آمده در دو دسته تفکیک می‌شوند. نخست پژوهش‌هایی در خصوص مفاهیمی در حرکت جوهری صدرالمتألهین، و دوم دستاوردهایی در خصوص معماری زیست‌دوست^۱ و گونه‌های آن و تاثیرشان در ارتقای کیفیت زندگی. در خصوص مبحث حرکت جوهری صدرالمتألهین، پژوهشی تحت عنوان «بررسی جوهر شناسی ماده و انرژی در فلسفه»، انجام شده است. این پژوهش در پی یافتن پاسخی برای پرسش بنیادین گونه‌های پیام‌های معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی معادله هم‌ارزی انرژی، و همچنین جوهریت و عدم جوهریت هستی‌شناسانه انرژی، می‌باشد (قربانی ۱۳۸۳، ۱)؛ این پژوهشگر در پژوهشی دیگر با عنوان «پژوهشی درباره حقیقت و ماهیت انرژی: (بررسی نگرش‌های فلسفی استاد مطهری و علامه طباطبایی به ماده و انرژی)، در خصوص معادله هم‌ارزی انرژی انیشتین ($E=mc^2$) و دیدگاه‌های فیزیکدانان غربی، و تبیین این نظریه در متافیزیک و اندیشه فلاسفه اسلامی از دیدگاه دو استاد بزرگوار، پرداخته است (قربانی ۱۳۸۹، ۲۹۳). پژوهشی دیگری تحت عنوان «بررسی

قرار می‌گیرد، نتایجی را آشکار نمود. فرم‌های طبیعت‌گرا، مصالح طبیعی، پیچیدگی و نظم، ارتباط بصری با طبیعت ارکان مورد توجه مراجعان بود. این نتایج اظهار می‌دارند رویت طراحی زیست‌دوست، بر تغییر سبک زندگی افراد تاثیر گذاشته و منجر به ارتقای کیفیت زیست می‌گردد (ایسان^۵ و هیونووک^۶ ۲۰۲۱، ۱).

تحقیقات مذکور هر کدام از وجهی این مسئله را مورد بحث قرار داده‌اند، اما هیچ‌یک از آن‌ها با رویکرد کلی حاکم بر این مقاله مسئله را مورد توجه و تحقیق قرار نداده‌اند. بدین جهت تاکنون پژوهشی میان‌رشته‌ای که از هر دو وجه به معماری و حرکت جوهری بیاندیشد، صورت نپذیرفته است. بنابراین پیشینه‌هایی مجزا جمع‌آوری شده است و سعی نگارنده بر آن بوده است تا این دو مسئله را در کنار هم مورد تحقیق قرار دهد؛ که حاصل کار در یافته‌های پژوهش قابل رویت است. اما لازم به ذکر است که در کلیه پژوهش‌های ذکر شده، مسئله خیریت انسان هم در بُعد معنوی و هم فضای معماری مدنظر قرار گرفته است.

۳. مبانی نظری

ملاصدرا با تکیه بر اصول فلسفی اصالت وجود، تشکیک وجود و حرکت جوهری، معتقد است که عالم طبیعت با تمام ذراتش عین حرکت و تطف تدریجی است و غایتی جز فعلیت کامل که ورای عالم طبیعت است ندارد. بنابراین عالم طبیعت همان حرکت است (ایمانپور ۱۳۸۳، ۳۰). طبیعت از یک جهت به معنای تمامی عالم ماده در مقابل تمامی عوالم فوقانی، و در معنایی دیگر نیرو و قوتی درونی که مخلوقات را بنا به تدبیر الهی و بدون افراط و تفریط نظم می‌بخشد و حتی می‌توان آن را به معنای جوهر ساده، بسیط و ذاتی انسان، دانست، می‌باشد. طبیعت در معنای اول یک فرآورده و در دیگر معانی یک کیفیت درونی است که جوهر واحد و ذاتی انسان و جهان را تشکیل می‌دهد (بلخاری ۱۳۹۵، ۳۴). چنانچه از منظر کیفی طبیعت را مورد بررسی قرار دهیم، می‌توان آن را با تعاریف و مفاهیم بنیادین فلسفی پیوند داد. بنابر اعتقاد صدرالمتألهین، هر موجودی که در عالم طبیعت است دارای حقیقت ثابتی است که در عالم ملکوت است. چهره متغیر موجودات را عالم طبیعت و ماده خوانند؛ و چهره ثابت موجودات را عالم ملکوت نامند. به عبارتی

انتقادی نظریه حرکت جوهری» صورت پذیرفته است. در این پژوهش انتقادات پیرامون نظریه حرکت جوهری و برخی تعارضات این نظریه با نصوص دینی مورد ارزیابی قرار داده شده است. همچنین تلاش شده است تا به پرسش‌های پیرامون ادله حرکت جوهری، و جایگاه عقلی و شهودی آن پرداخته شود (اژدر ۱۳۹۱، ۸). پژوهشی تحت عنوان «تأثیر نظریه حرکت جوهری بر نفس‌شناسی ملاصدرا» انجام شده است. در این پژوهش، پژوهشگر به دنبال تبیین تأثیر نظریه حرکت جوهری صدرا، از جمله حقیقت نفس، رابطه نفس و بدن، اتحاد عاقل و معقول و... بر مختصات و تفاوت‌های نفس‌شناسی او می‌باشد (یکه زادری، کاملان، و پروانه ۱۳۹۱، ۱۲۵). همچنین پژوهشی با عنوان «تأثیر حرکت جوهری ملاصدرا بر شکل‌گیری هویت معنوی معماری ایرانی» صورت پذیرفته است. این پژوهش با بررسی ارتباط میان فلسفه حرکت جوهری ملاصدرا و معماری سنتی نشأت گرفته از حکمت متعالی اسلامی، در پی ایجاد تعادل با معماری امروزی می‌باشد (نادری و فیض‌منش ۱۳۹۶، ۱).

پژوهش‌های بسیاری در حوزه معماری زیست‌دوست صورت پذیرفته‌اند. پژوهشی با عنوان «کیفیت زیست‌دوستی معماری تاریخی: در جستجوی واژگان بی‌زمان زیستن در نموده‌های معمارانه» صورت پذیرفته است. در این پژوهش رویکرد طبیعت دوستی در ارتقای کیفیت زندگی، در دنیای پراسترس مدرن با گونه معماری زیست‌دوست مورد بررسی قرار گرفته است. این پژوهش به دلایل علاقه‌مندی انسان‌ها به معماری تاریخی که در آن علائم زیست‌دوستی مشهود است اشاره داشته است؛ و راهکارهایی جهت ایجاد حیات در معماری کنونی را ارائه می‌دهد (شافیک رمزی^۲ ۲۰۱۴، ۴۲). پژوهش دیگری تحت عنوان «بررسی روانشناسانه مزایای سلامتی و تندرستی طراحی زیست‌دوست» انجام شده است. این پژوهش شواهدی تجربی از ویژگی‌های طراحی زیست‌دوست همچون حضور عناصر طبیعی در زیست‌گاه‌های انسانی را مورد مطالعه قرار داده است (گیلیس^۳ و گاترسلین^۴ ۲۰۱۵، ۹۴۸). پژوهش دیگری با عنوان «پاسخ مصرف مراجعان بر تأثیر طراحی بیوفیلیک ساختمان‌ها بر آنها، نمونه موردی فروشگاه‌ها» صورت پذیرفته است. این پژوهش با در نظر گرفتن این نکته که همواره طراحی بیوفیلیک در فروشگاه‌ها بیشتر مورد توجه

مبدایی برآمده از طبیعت باشد، از جمله آثار لازم آن نفس حرکت می‌باشد. بدین ترتیب طبیعت و حرکت در وجود هر دو باهم‌اند، پس لازم می‌آید که طبیعت در ذات خودش مانند حرکت، امری متجدد و نوشونده باشد» (همان، ۱۳۹۹).

صدرالمتألهین همچنین در شواهد الربوبیه، مشهد اول، شاهد چهارم، در خصوص حرکت و سکون و اثبات حرکت در جوهر صوری، بر این اعتقاد است که «هر چیزی که از قوه به فعل خارج می‌شود، یا آنی و دفعی خارج می‌شود، و یا آنی و دفعی خارج نمی‌شود که آن را حرکت می‌نامند که عبارت است از، فعل و کمال اول برای شئی که بالقوه است. بنابراین حرکت، کمال اول شیء است، و وجودی بین قوه محض و فعل محض می‌باشد. حرکت حال و طبیعتش متحرک است، نه خودش؛ بنابراین حرکت نفس خروج از قوه به فعل است» (صدرالمتألهین شیرازی ۱۳۹۳، ۱۰۳-۱۰۴). او همچنین در جای دیگر در خصوص اثبات حرکت جوهری، چنین بیان می‌کند که «ماده با استعداد خود، مصحح تشخیص صورت است، و صورت با جوهر عقلی خود علت برای وجود ماده

-به غیر از ماده اولی- به منظور بقای آن است. به همین روال مواد با صور و صور با مواد، سلسله متعاقبی تشکیل می‌دهند. صورتی که ماده را قوام می‌بخشد، به وجهی غیر از صورتی است که در ماده متجدد است، و به وجهی عین آن است» (همان، ۱۹۶-۱۹۵). مخلص این بحث در شواهد الربوبیه اینگونه است: جوهر صوری موسوم به طبیعت، از این جهت که نزد ما مبدأ حرکت است، بذاته امری سیال است. و اگر سیال و متجددالذات نبود، صدور حرکت از آن امکان نداشت. هستی طبیعت نشأت یافته است در میان، ماده که شأن آن قوه و زوال است، و فاعل محض که شأن آن افاضه است. پس پیوسته از فاعل، امری منبعث می‌شود و در قابل و پذیرنده نیست می‌گردد؛ و سپس فاعل با نهادن عوض برای آنچه نیست شده، نیست شدن را جبران می‌نماید (ثبوت ۱۳۸۹، ۱۶۱). بنابراین بر اساس حرکت جوهری، عالم ماده در یک جریان عمومی به سوی غایت نهایی، یعنی مبدا هستی در حرکت است. بنابراین موجودات مادی خود حرکت‌اند، نه موجودی که حرکت دارد. یعنی حرکت جوهری لازمه ذات نیست بلکه خود ذات است. از نظر صدرالمتألهین «حرکت نحو وجود و نوعی هستی و بودن است و باید در

عالم طبیعت به منزله تن، و عالم ملکوت روح عالم طبیعت است. واسطه ربط متغیر به ثابت خود جوهر اشیا می‌باشد که از جهت ثابت، درجه وجود که از مبدأ الهی صادر شده است؛ و از یک جهت متغیر، که کلیه حرکات و تغییرات مادی می‌باشد (راشد ۱۳۹۴، ۶۹-۶۸).

هراکلیتوس بر این بود که «همه چیز تغییر می‌کند و دگرگون می‌شود و یک شخص دوبار نمی‌تواند در یک رودخانه قدم بگذارد». تنها امر ثابت، اصل قانون تغییر «همه چیز در تغییر است» می‌باشد نه ماده یا جوهر (کاپلستون ۱۳۶۸، ۵۰). آیت‌الله حسن‌زاده املی حرکت را مطابق بر انواع گوناگونی تعریف می‌نماید. ایشان بر این اعتقاد می‌باشند که حتی اصوات و آواها و الفاظ هم از حرکت پدید می‌آیند. و در جای دیگر در خصوص نور اظهار می‌دارد که نور هم از حرکت پدید می‌آید. مسئله دیگری که در این کتاب به آن اشاره شده، مقوله حرکت فکر^۲ است. ایشان بر این اعتقاد می‌باشند که از آنجایی که فکر حرکت است و حرکت از امور مادی می‌باشد، بنابراین خواص ماده را داراست (ربانی شیرازی ۱۳۹۸، ۱۸-۲۱). صدرالمتألهین در باب مطرح نمودن مسئله حرکت در عالم از صورت ظاهری به حقیقت، با بیان نظریه حرکت جوهری، مسئله را مطرح می‌کند. صدرالمتألهین در اسفار اربعه در فصلی در باب، تحقق وقوع حرکت در هریک از مقولات پنج‌گانه در خصوص تحقق حرکت در جوهر چنین اظهار می‌دارد: «از آنجا که وجود متصل تدریجی واحد، امر واحد زمانی است و اشتداد، کمالیت در آن وجود است؛ حدوث جوهری دیگر به واسطه قوه قریب به فعل لازم می‌آید که به سبب کمالیت یا نقص وی است و ناگزیر صفات ذاتی جوهری بر وی تبدل پیدا می‌کند» (صدرالمتألهین شیرازی ۱۳۹۲، ج ۱، ۸۶۱). ملاصدار جهت اثبات مبحث حرکت جوهری، به آیه ۸۸ سوره نمل^۱ در خصوص حرکت تدریجی کوه‌ها همچون ابرها اشاره نموده است. او در جای دیگر اظهار می‌دارد که هر طبیعت فلکی و یا عنصری را جوهری عقلی و ثابت، مانند اصل بوده، و نیز جوهری دیگر نیز هست که وجودش تبدل پیدا می‌کند؛ و نسبت این جوهر عقلی به طبیعت جسمانی مانند نسبت تمام است به ناتمام، که این مسئله وجه دیگری برای اثبات حرکت جوهری می‌باشد (همان، ۸۶۴). صدرالمتألهین همچنین در جایی دیگر اظهار می‌دارد: «از آنجایی که تمام صفات لازم طبیعت، ناگزیر باید در وجود

انرژی به جای جوهریت ماده است (قربانی ۱۳۸۳، ۵). برتراند راسل نیز در کتاب تاریخ فلسفه غرب، بر این اعتقاد است که انرژی می‌بایست به‌عنوان چیزی پایدار جای ماده را بگیرد. با این رهاورد فلسفی، وی جایگزینی جوهر انرژی به جای جوهر مادی را پیشنهاد می‌دهد (همان، ۶).

جفری ناس در خصوص ارتباط نظری میان طبیعت و ادیان سوالی بنیادین را مطرح می‌نماید، که آیا شنیدن آوای دشت‌ها، کوه‌ها و یا دریاها که مقدس، قابل احترام، خنیاگر، و... نامیده می‌شوند، از آنجایی که آنها القابی است که تنها برای خداوند به کار گرفته می‌شود، امری صحیح می‌باشد؟ البته نباید این مسئله را فراموش نمود که آموزه‌ها و باورهای ادیان و فرقه‌های آیینی باستانی چنان با قواعد موجود در طبیعت عجین شده بود که این نزدیکی را حتی در ساختارهای معمارانه معابد، کلیساها، مساجد، و انواع ابنیه مذهبی می‌توان مشاهده نمود که غالباً در دل طبیعت و با استفاده از مصالح موجود در طبیعت ساخته می‌شدند که چه از منظر ظاهری و چه محتوایی با طبیعت عجین می‌شدند (فاس^۱ ۲۰۰۹، ۱۶۷-۱۷۱). دست‌یافته‌ها و اختراعات انسان معاصر، بنا بر نیاز زمانه، دستخوش تغییراتی است تا با توجه به شرایط نامساعد زیستی شرایط را با بهره‌گیری از انرژی‌های پاک از طریق تبدیل انرژی، بهبود بخشند. راهکار جهانی دست یافتن به فن‌آوری‌های نوین، از طریق مبانی پایداری شدن در دهکده جهانی می‌باشد. کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه پایدار در سال ۱۹۸۷ پایداری را این‌گونه تعریف نمود: «تأمین کردن نیازهای کنونی بدون لطمه زدن به توانایی نسل‌های آینده برای برآوردن نیازهای خاص خود». همچنین اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی^۲ اذعان دارند که «یک جامعه را زمانی می‌توان از نظر بوم‌شناسی پایدار دانست که سامانه‌های حمایت‌کننده حیات و تنوع زیستی خود را حفظ نماید. از پایدار بودن منابع و تجدید آنها اطمینان حاصل شده باشد و در ضمن برداشت از منابع تجدید آن در حداقل میزان خود باشد و جامعه پایدار بایستی در حد ظرفیت برد اکو سامانه‌های حمایت‌کننده نگه داشته شود» (دهدردرگاهی ۱۳۸۱، ۳۷۵). اما دست یافتن به چنین تفکر و برنامه مدون نیازمند داشتن جهان‌بینی پایدار و تشکیل جامعه‌ای پایدار است. برتراند راسل جامعه پایدار را این‌گونه تعریف

مابعدالطبیعه مطرح گردد». همچنین حکیم سبزواری در حاشیه اسفار، دلیل طرح حرکت جوهری در مابعدالطبیعه را این می‌داند که حرکت جوهری سیلان طبیعت بوده، لذا از لواحق جسم نیست که در طبیعیات مطرح شود بلکه از مبادی آن است (صدرالمتألهین شیرازی ۱۳۹۳، ۱۵۷-۱۵۴).

درخصوص تعریف واژه جوهر و عَرَض، جوهر امری است مستقل و قایم به ذات و دارای وجود مستقل، و عَرَض آن است که وجود مستقلی نداشته و قائم به غیر باشد. بنابر نظر صدرالمتألهین هر موجود جسمانی وجود واحدی دارد که در حکمت متعالیه مطابق اصالت وجود، صفات و اعراض علامات تشخیص هستند و نه علت تشخیص و اشیا با تکیه بر وجود خاص خود از هم متمایز می‌شوند و هر شئی دارای هویتی مستقل است (سجادی ۱۳۷۹، ۵۰-۴۹).

با توجه به مسئله اصلی پژوهش حاضر، به نظر می‌رسد نسبتی میان تبدیل جوهری که صدرالمتألهین از آن یاد می‌کند با تبدیل انرژی در فن‌آوری‌های نوین زیست‌دوست وجود دارد. ماهیت و ذات و سرمنشأ هر دو در طبیعت یافت می‌شود. فلاسفه متعددی، در پی تحلیل مسئله فلسفی برابر دانستن تبدیل جوهری و تبدیل انرژی بوده‌اند که غالباً این مسئله را در آرای فیزیکدانان تحلیل نموده‌اند. در نگرش فلاسفه اسلامی به مسئله انرژی، علامه طباطبایی در کتاب نه‌ایه‌الحکمه مطرح می‌نماید که در صورت اثبات معادله هم‌ارزی جرم انرژی $(E=mc^2)$ انرژی باید به‌عنوان جوهر تلقی گردد. او همچنین بر این اعتقاد است که حقیقت انرژی چیزی جز حرکت نیست، زیرا ماده حرکت است پس انرژی که اصل جهان مادی است حقیقتی جز حرکت ندارد (قربانی ۱۳۸۳، ۲). مایکل تالبوت نیز همچون علامه طباطبایی با مطرح نمودن معادله هم‌ارزی انیشتن، که ماده و انرژی قابل تبدیل به یکدیگر هستند، بر این اعتقاد است که اگر آنچه عرفا و فیزیکدانان می‌گویند درست باشد، در آستانه عصر خیلی شگفت‌آوری قرار گرفته‌ایم. فیزیکدانان می‌گویند در مورد نقش آگاهی باید تجدیدنظر کرد؛ و اکثر انسان‌ها از اینکه آگاهی واقعیت‌ساز است درک ناچیزی دارند (تالبوت ۱۳۹۱، ۱۴۲-۱۳۸). در گزارش کاپلستون، تئوری جوهرانگاری خداپورانه اسپنسر^۳ ماده در نهایت به انرژی منحل می‌شود و این به معنای جایگزینی جوهریت

بر شیوه، نه فقط یک روش طراحی بلکه نگاهی نوین به جهان هستی و ارتباطات ناشی از برخورد انسان با طبیعت است. سامانه‌های گیاهی هوشمندی در معماری زیست‌دوست نقش آفرینی می‌کنند که علاوه بر ایجاد زیبایی بصری، فواید زیست‌محیطی بسیاری نیز به همراه دارند. سامانه‌هایی چون دیوار زنده گیاهی و کشاورزی عمودی از آن جمله می‌باشند. تاریخچه استفاده از دیوارهای سبز به معنای بستری عمودی که بر آن گیاه پوشیده شده باشد، به ادوار باستانی تاریخ معماری برمی‌گردد، اما امروزه با توجه به معضلات زیستی ایجاد شده، این سامانه به عنوان قطعه ای هوشمند در معماری پایدار استفاده می‌شود. نخستین ورطه ظهور دیوار سبز توسط پاتریک بلانک^{۲۲}، یک بوتانیست فرانسوی بود (مانسو^{۲۳} و گومز^{۲۴} ۲۰۱۴، ۱۹-۲۰). این قطعات با ارتقای حس زیباشناسی، بالا رفتن رفتارهای اجتماعی، ایجاد آرامش روانی از طریق آرامش بصری، سودمند می‌باشد. از منظر اقتصادی با توجه به آمارهای جهانی، با بالا بردن قیمت ساختمان، افزایش قیمت زمین، کاهش هزینه‌های ناشی از مصرف انرژی، سودمند می‌باشد. همچنین با کاهش انرژی خورشید تابیده بر بدنه ساختمان، عملکرد به صورت عایقی طبیعی، بهبود کیفیت هوایی، تصفیه گازهای سمی، افزایش میزان اکسیژن و کاهش دی‌اکسید کربن، بسیار مفید می‌باشد (عرب‌زاده^{۲۵} و مفیدی^{۲۶} ۲۰۱۷، ۳-۴). گونه‌ای دیگر از بسترهای سبز عمودی که خود زیرشاخه کشاورزی شهری می‌باشد، کشاورزی عمودی نام دارند. کشاورزی عمودی می‌تواند با طراحی و بهره‌ر از فناوری دیوار زنده گیاهی، به بستر کشاورزی هوشمندی که بر آن سبزیجات به طور طبیعی درون محیط خانگی رشد نماید، تبدیل گردد. این فناوری به کشت میوه، سبزیجات و غلات در درون ساختمان‌ها در هر منطقه شهری به شیوه هیدروپونیک^{۲۷} می‌پردازد؛ پیشینه و ایده کشاورزی عمودی توسط پروفیسور دسپومیر^{۲۸} آغاز شد (فیشتی^{۲۹} ۲۰۰۸).

۳. روش پژوهش

با توجه به نگاه ژرف میان‌رشته‌ای در حوزه پژوهش انجام شده که در دو پارادایم فکری متفاوت، یکی اندیشه صدرالماتلهین و دیگری اندیشه زیست‌دوستی خصوصا در حوزه معماری بود؛ لذا دیدگاه‌های افراد صاحب‌نظر در

می‌کند: «جامعه‌ای که همه افراد از موهبت آزادی برخوردارند. جامعه‌ای که در آن نه ظالمی وجود دارد و نه مظلومی، دنیایی با وجدانی که در آن منافع عمومی رقابت‌های خصوصی را تحت شعاع خود قرار می‌دهند. اجتماعی که در آن تلاش همه‌ی مردم در جهت انجام اعمال بزرگی که ثمره‌ی دانش و اندیشه‌ی بشر است به کار خواهد رفت» (راسل ۱۳۴۵، ۱۵۵). در چنین فضایی که انسان در جهت ایجاد شرایط بهینه زندگی تلاش می‌کند، در حرکت به سمت خیریتی است که حاصل آن جاری شدن منابع سودمند بر زمین و تبدیل جوهری خواهد بود. مشکلات فراونی که امروزه پیرو مسئله تغییر اقلیم و آلوده شدن محیط زیست ایجاد شده است، بسیاری از سازمان‌ها را بر آن داشته تا با بهره‌برداری از انرژی‌های تجدیدپذیر به جای سوخت‌های فسیلی در پی رهایی جهان از اینگونه مخاطرات باشند. همچنین بهره از طبیعت بر جداره‌ها و پوسته‌های ساختمان‌ها، نه تنها بر زیبایی بنا می‌افزاید، که فواید زیست‌محیطی بسیاری به همراه دارد (کیلر^{۳۰} و بورک^{۳۱} ۲۰۰۹، ۹۰-۹۲). توسعه پایدار و جامعه پایدار دارای ابعاد متعددی است. یکی از راهکارهای مواجهه با چنین فضایی مبحث زیست‌دوستی و به تعبیر معماران، معماری زیست‌دوست می‌باشد. معماری زیست‌دوست یکی از شاخه‌های میان‌رشته‌ای معماری، محیط زیست و روانشناسی محیطی است که امروزه علم طراحی منظر نیز منتج از آن می‌باشد. واژه زیست‌گرایی نخستین بار توسط اریک فروم^{۳۲} روانشناس اجتماعی مطرح شد و سپس ادوارد ویلسون^{۳۳} زیست‌شناس آن را شرح و بسط داد. هدف اصلی طراحی زیست‌دوست، ایجاد ارتباط مجدد با طبیعت و سامانه‌های طبیعی است (براونینگ^{۳۴}، رایان^{۳۵}، و کلانسی^{۳۶} ۲۰۱۴). معماری زیست‌دوست بر بنیاد فرضیه زیست‌گرایی^{۳۷} که اظهار می‌نماید انسان‌ها ارتباطی درونی با جهان طبیعت دارند که حضور طبیعت در میانه زندگی آن‌ها بر سلامت زیستشان تاثیر می‌گذارد، می‌باشد (ویلسون بی‌تا). معماری زیست‌دوست، طراحی فلسفی است که منجر به بهره از سامانه‌های طبیعی و طبیعت‌دوست در طراحی و ساخت محیط می‌گردد. این ساختار برگرفته از یک نظریه پرسشی، که چرا انسان توسط طبیعت حفظ می‌شوند، می‌باشد (گیلیس و گاترسلبن ۲۰۱۵). هندسه برآمده از طبیعت، همچون قوانین هندسی فیبوناچی^{۳۸}، و همچنین هندسه فرکتال^{۳۹} که بنیاد آن

انتخاب گردید که در آن میان ۱۰ نفر فیلسوف، و ۸ نفر معمار انتخاب شده‌اند. مصاحبه‌ها به طور گفتگویی باز صورت پذیرفت و پس از پیاده شدن تک‌تک آنها به تحلیل مصاحبه در نرم‌افزار Maxqda پرداخته شده است. جملات کلیدی و مهم هر یک از مصاحبه‌ها ابتدا به یک مفهوم تبدیل شده و سپس در دسته مقولات و ویژگی‌ها قرار گرفته است. خروجی بدست آمده از مفاهیم، مقولات و ویژگی‌ها در جدولی تدوین شده است. جداول شامل چهار ستون مشخصات مصاحبه‌شوندگان، که البته از ذکر نام آنها پرهیز شده است و تنها با کد مشخص شده‌اند؛ مفاهیم، مقولات و ویژگی‌ها می‌باشد. از آوردن ستون جملات کلیدی به دلیل طولانی شدن جداول پرهیز شده است و از آن جملات در شرح جداول بهره گرفته شده است. سپس جهت تحلیل داده‌ها با توجه به نظریه زمینه‌ای از دو روش، اول کدگذاری باز و دوم کدگذاری محوری، و سپس طرح الگوی پارادایم با محورهای مشخص و در نهایت طرح نظریه صورت پذیرفت.

۴. یافته‌های پژوهش

جدول ۱ به شرح نسبت میان حرکت جوهری که یک مفهوم فلسفی است با معماری زیست‌دوست که مسئله‌ای کاربردی و عینی است، از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان صاحب نظر، پرداخته است. این جدول شامل ۱۳۵ مفهوم برآمده از جملات کلیدی، ۲۷ مقوله و همچنین ۱۵ ویژگی به دست آمده از این مفاهیم و مقولات می‌باشد. با توجه به حجم بالای مفاهیم جدول یاد شده، چکیده‌ای از جدول در مقاله آورده شده است.

این دو حوزه ضروری می‌باشد. همچنین از آنجایی که هدف پژوهش انجام شده، بیان نسبت الوهیت موجود در طبیعت با حرکت و تعالی روح آدمی در پی ایجاد نسبت‌هایی فلسفی و علمی میان تعالیم صدرالمتهالین در باب طبیعت با فناوری‌های نوین زیست‌دوست، به جهت ارتقای کیفیت زندگی انسان‌ها می‌باشد، در این پژوهش از روش‌شناسی کیفی مبتنی به روش نظریه زمینه‌ای^{۳۰} با مدل ۱۹۹۸ اشتراوس و کوربین که با تحلیلی سیستماتیک به کشف فرآیندها در پس تعاملات اجتماعی تأکید دارد، استفاده شده است در این روش پس از مصاحبه نکات کلیدی در سه دسته تقسیم می‌شوند. اول- مفاهیم (واحد‌های اصلی تحلیل داده‌ها)، دوم- مقولات (عناصر تشکیل‌دهنده نظریه زمینه‌ای)، سوم- ویژگی‌ها (نشان‌دهنده روابط تعمیم‌یافته میان یک مقوله و مفاهیم آن می‌باشد). بنابراین این روش، مبتنی بر تحقیق، استنتاج و اکتشاف است که پژوهشگر در آن خود به تدوین نظریه می‌پردازد. در این پژوهش روش نمونه‌گیری بر اساس نمونه‌گیری هدفمند، در قالب مصاحبه عمیق صورت می‌پذیرد. ملاک‌های انتخاب مصاحبه‌شوندگان مواردی همچون مدرک تحصیلی، رشته تحصیلی، مرتبه دانشگاهی، سابقه اشتغال و تالیفات آنها بود.

مصاحبه‌ها با افراد متخصص و صاحب‌نظر در هر دو حوزه معماری خصوصاً معماری زیست‌دوست که اهم توجه آنها به طبیعت و همچنین صحبت با صاحب‌نظران فلسفه صدرایی که آنها نیز به ارتباط دوسویه طبیعت و فلسفه قائل می‌باشند، صورت پذیرفته است. جامعه‌ای ۱۸ نفره جهت مصاحبه مشتمل بر دو گروه فیلسوف و معمار

جدول ۱. نسبت حرکت جوهری و معماری زیست‌دوست

مصاحبه‌شوندگان	مفهوم	مقوله	ویژگی
MJJB-I ۱۴/۲/۹۹	Emergentizm	Emergentizm	حرکت
MMH-I ۲۱/۱۱/۹۸	نسبت جهان‌بینی صدرایی و معماری زیست‌دوست	ارتباطات	هستی
MH-I ۲۱/۱۱/۹۸	رعایت صحیح چهار گونه ارتباط انسان با خود، طبیعت، دیگران، و خدا	ارتباطات	هستی
SMJA-I ۲۹/۳/۹۹	مسیر حرکت جوهری در انرژی‌های تجدیدپذیر	انرژی‌های تجدیدپذیر	منابع تجدیدپذیر
HBG-I ۱۳/۱۱/۹۸	هم‌پوشانی واژه تجدیدپذیر با مفهوم خلق جدید قرآن	انرژی‌های تجدیدپذیر	منابع تجدیدپذیر
SMBSH-I ۴/۶/۹۸	شعر کشاورزی ایرانی در ایجاد محصولات معطر	آفرینش زیبایی	آفرینش
SMMD-I ۴/۱۲/۹۸	رشد در حرکت، رکن اصلی حرکت جوهری	بالندگی	توسعه
SMJA-I ۲۹/۳/۹۹	بهره‌مندی صحیح از محیط زیست از جمله زیرشاخه‌های حرکت جوهری	بهره‌مندی صحیح از منابع	بهره‌وری

مصاحبه‌شوندگان	مفهوم	مقاله	ویژگی
HBG-I ۱۳/۱۱/۹۸ ساعت ۱۴:۰۰	تجلی جلالی و جمالی خداوند در ارتباط بی‌واسطه طبیعت	تجلی بی‌واسطه خداوند	خداوند
MMH-I ۲۱/۱۱/۹۸ ساعت ۱۶:۰۰	انتقاد به لزوم ارتباط حرکت جوهری و معماری زیست‌دوست	تضاد تفکر فلسفی	فلسفه
ESD-I ۱۴/۱/۹۹ ساعت ۱۵:۰۰	عدم تضمین حرکت جوهری در توسعه فناوری و سعادت و سلامت انسان	تقابل علم و معرفت	حقیقت
HBG-I ۱۳/۱۱/۹۸ ساعت ۱۴:۰۰	احتساب انرژی تجدیدپذیر به گونه‌ای از حرکت جوهری	جامعیت فلسفه حرکت جوهری	نظریه حرکت جوهری
SMMSH-I ۱۹/۳/۹۹ ساعت ۱۳:۰۰	معماری پایدار ادامه حرکت جوهری	جامعیت فلسفه حرکت جوهری	نظریه حرکت جوهری
MJJB-I ۱۴/۲/۹۹ ساعت ۱۴:۰۰	نگاه متافیزیکی به حرکت در اندیشه ملاصدرا	جهان‌بینی صدرایی	ملاصدرا
MMH-I ۲۱/۱۱/۹۸ ساعت ۱۶:۰۰	هم‌سویی اندیشه صدرایی با عدم سودجویی در بهره از منابع	جهان‌بینی صدرایی	ملاصدرا
MJJB-I ۱۴/۲/۹۹ ساعت ۱۴:۰۰	اطلاق حرکت به طبیعت و نه فرا طبیعت	حرکت	حرکت
SGHE-I ۵/۶/۹۹ ساعت ۱۱:۰۰	حرکت موجود در چرخه انسان، طبیعت و معماری	حرکت	حرکت
SGHE-I ۵/۶/۹۹ ساعت ۱۱:۰۰	مسئله شدن به جای بودن در اندیشه فلاسفه	حقیقت‌جویی	حقیقت
MJF-I ۲۲/۸/۹۹ ساعت ۱۴:۰۰	خلق کردن عارف بر بنیاد حرکت جوهری	خلع و لبس	آفرینش
SHP-I ۵/۸/۹۹ ساعت ۱۲:۰۰	حرکت جوهری مفهوم فلسفی خلع و لبس عرفا	خلع و لبس	آفرینش
SGHE-I ۵/۶/۹۹ ساعت ۱۱:۰۰	تعالی جوهر درونی و ایجاد یک کل باثبات	کمال‌گرایی	نظریه حرکت جوهری
SGHE-I ۵/۶/۹۹ ساعت ۱۱:۰۰	عدم اطلاقی زمان به عمق پدیدارها	لازمان بودن مفاهیم	حقیقت
HBG-I ۱۳/۱۱/۹۸ ساعت ۱۴:۰۰	تفکیک میان ذات تجردی اشیا با صورت فیزیکی آنها	جوهر اشیا	هستی
MJJB-I ۱۴/۲/۹۹ ساعت ۱۴:۰۰	امکان ایجاد روح در معماری	معماری زنده	معماری
SMMD-I ۴/۱۲/۹۸ ساعت ۹:۰۰	ایجاد حس حرکت و پویایی در معماری جهت تحقق مفهوم حرکت جوهری معماری زنده	معماری زنده	معماری
ARYGH-I ۱۵/۷/۹۹ ساعت ۷:۳۰:۰۰	ایجاد حس حرکت در معماری با نزدیک شدن به عوامل موجود در طبیعت	معماری زیست‌دوست	معماری
AS-I ۲۴/۱۱/۹۸ ساعت ۱۱:۰۰	معماری طبیعت دوست، عامل تکامل روحی انسان	معماری زیست‌دوست	معماری
RH-I ۱۹/۶/۹۹ ساعت ۱۲:۰۰	ارتقا معماری به یک نسبت با جهان	معماری کمال‌گرا	جوهر معماری
SMBSH-I ۴/۶/۹۸ ساعت ۱۴:۰۰	از بین رفتن جوهر معماری و ارتقای ارزش بنا با ابزارهای انضمامی	معماری مادی‌گرا	معماری
MG-I ۱۵/۶/۹۹ ساعت ۱۰:۰۰	عدم حیرت‌انگیزی معماری جدید	معماری مادی‌گرا	معماری
MJJB-I ۱۴/۲/۹۹ ساعت ۱۴:۰۰	هم‌معنایی طبیعت و حرکت در خلقت خداوند	معناگرایی	آفرینش
MJF-I ۲۲/۸/۹۹ ساعت ۱۴:۰۰	عدم ادراک مفاهیم علمی گذشته در بیان علمی نوین	معناگرایی	آفرینش
MH-I ۲۱/۱۱/۹۸ ساعت ۱۰:۰۰	تفاوت نگاه مادیون و معناگرایان به جسم و جان انسان	هویت انسان	انسان
MH-I ۲۱/۱۱/۹۸ ساعت ۱۰:۰۰	ارتباط معنایی معماری و فلسفه بر مبنای تعریف از انسان	هویت انسان	انسان
ARYGH-I ۱۵/۷/۹۹ ساعت ۷:۳۰:۰۰	تسبیح جامدات و تمامی ارکان هستی	نسبت حق و خلق	خداوند
MJJB-I ۱۴/۲/۹۹ ساعت ۱۴:۰۰	اهمیت به حقوق طبیعت در اندیشه الهی	نسبت حق و خلق	خداوند
MJJB-I ۱۴/۲/۹۹ ساعت ۱۴:۰۰	تأثیر و تأثر معماری و فلسفه بر هم جهت ایجاد معماری حقیقی	نسبت فلسفه و معماری	معماری
MJJB-I ۱۴/۲/۹۹ ساعت ۱۴:۰۰	شکل نوین جهان با پذیرش حرکت جوهری	هم‌اندیشی نوین	بازخوانی
RH-I ۱۹/۶/۹۹ ساعت ۱۲:۰۰	عدم هم‌خوانی زبان علمی معماری با زبان فلسفی	هم‌اندیشی نوین	بازخوانی
SMJA-I ۲۹/۳/۹۹ ساعت ۹:۰۰	اتحاد عاقل و معقول به‌عنوان مهمترین دستاورد حرکت جوهری	همبستگی روح و جسم	نظریه حرکت جوهری
RH-I ۱۹/۶/۹۹ ساعت ۱۲:۰۰	رازگشایی مبانی حکمی با ایجاد انس و زندگی در آنها	همبستگی روح و جسم	نظریه حرکت جوهری

فراتر از حرکت جوهری و معماری زیست‌دوست، یعنی مسئله کلی جهان‌بینی صدرایی با این معماری سخن گفته‌اند. MH و SGHE نیز با روشی متفاوت به لزوم ارتباط انسان با هستی اشاره نموده‌اند. در این میان ESD با ارتباط میان فناوری و فلسفه مخالفت نموده است. درخصوص مقوله انرژی‌های تجدیدپذیر، SMJA و HBG نظراتی متفاوت از هم را مطرح نموده‌اند. در

درخصوص مقوله Emergentizm^{۳۱} که نظریه‌ای متشابه به حرکت جوهری است و دو نگاه در جهان غرب و شرق را به هم نزدیک نموده است، سه تن از مصاحبه‌شوندگان، MJJB، SGHE، ARYGH در حرکت از عمق مبانی به سطح خارجی که ظهور شئی می‌باشد، اتفاق نظر داشتند. مقوله ارتباطات در حوزه پژوهش‌های میان‌رشته‌ای، به نسبت تئوری‌ها با هم می‌پردازد. MMH از ارتباطی

کمال‌گرایی، SGHE و SHP بر منطق کمال‌گرایی در هستی موجودات و طبیعت اتفاق نظر داشتند. در خصوص مقوله لازمان بودن مفاهیم، SGHE مسئله‌ای را در خصوص لازمانی اندیشه مطرح نمودند. در خصوص مقوله جوهر اشیا، SGHE از مسئله ثبات چیزها و HBG از نسبت میان صورت فیزیکی و ذات تجریدی سخن گفتند، MJF از اهمیت ذات خالق یک اثر در ایجاد اثر، یاد نمودند. در خصوص مقوله مهم معماری زنده، MJJB و SMMD هر دو قائل به شکل‌گیری معماری زنده به شرط ایجاد حس پویایی و تبلور زیبایی در جان مخاطب بودند. در خصوص مقوله معماری زیست‌دوست، MMF، ARYGH، اشاره‌ای به اهمیت نزدیک شدن به طبیعت در معماری داشتند، همچنین MJJB، AS، HBG رویت رشد گیاهان در محیط زندگی را حائز اهمیت دانستند. در خصوص مقوله معماری کمال‌گرا، RH کمال‌گرایی در معماری را عاملی در ارتقای یک نگاه جهانی دانستند، در حالی که SMMD ادراک این مسئله را تنها در مکان‌های عبادی می‌داند. در مورد مقوله معماری مادی‌گرا که در مقابل معماری کمال‌گرا قرار دارد، MG، MH، MMF به نقد معماری با نگاه کاربردی، پرداختند و AS، SMBSH از عدم وجود جوهر در ابنیه کنونی سخن گفتند. در خصوص مقوله هویت انسانی، MJJB، MH تفاوت معنای انسانی در نگاه مادیون و معنویون را مطرح نمودند و همه چیز را منوط به وجود انسان دانستند؛ ESD از عینیت‌ها و اهمیت آنها و SHP به نسبت میان انسان و طبیعت از منظر عالم خارج و عالم درون پرداختند. در خصوص مقوله نسبت میان حق و خلق، MJJB، ARYGH به تسبیح همه ارکان هستی اشاره‌ای داشتند. مقوله دیگر نسبت فلسفه و معماری است؛ MJJB، MJF از نسبت دائمی فلسفه و معماری سخن گفتند. ESD اشاره‌ای به تغییر نگرش انسان‌ها در ادوار تاریخی که می‌تواند این نسبت را بر هم بزند داشتند، SMJA نیز معماری را که مقام اثبات است در مقابل حرکت جوهری دانستند. SHP از اوج این نسبت در دوره صفویه سخن گفتند. مقوله دیگر همبستگی روح و جسم می‌باشد، ARYGH، SMBSH هر کنشی از انسان را منوط به وجود جوهر و کمال‌گرایی دانستند. MJJB قوه و فعل و SMJA اتحاد عاقل و معقول را یک حقیقت واحد که دارای همبستگی می‌باشند مطرح

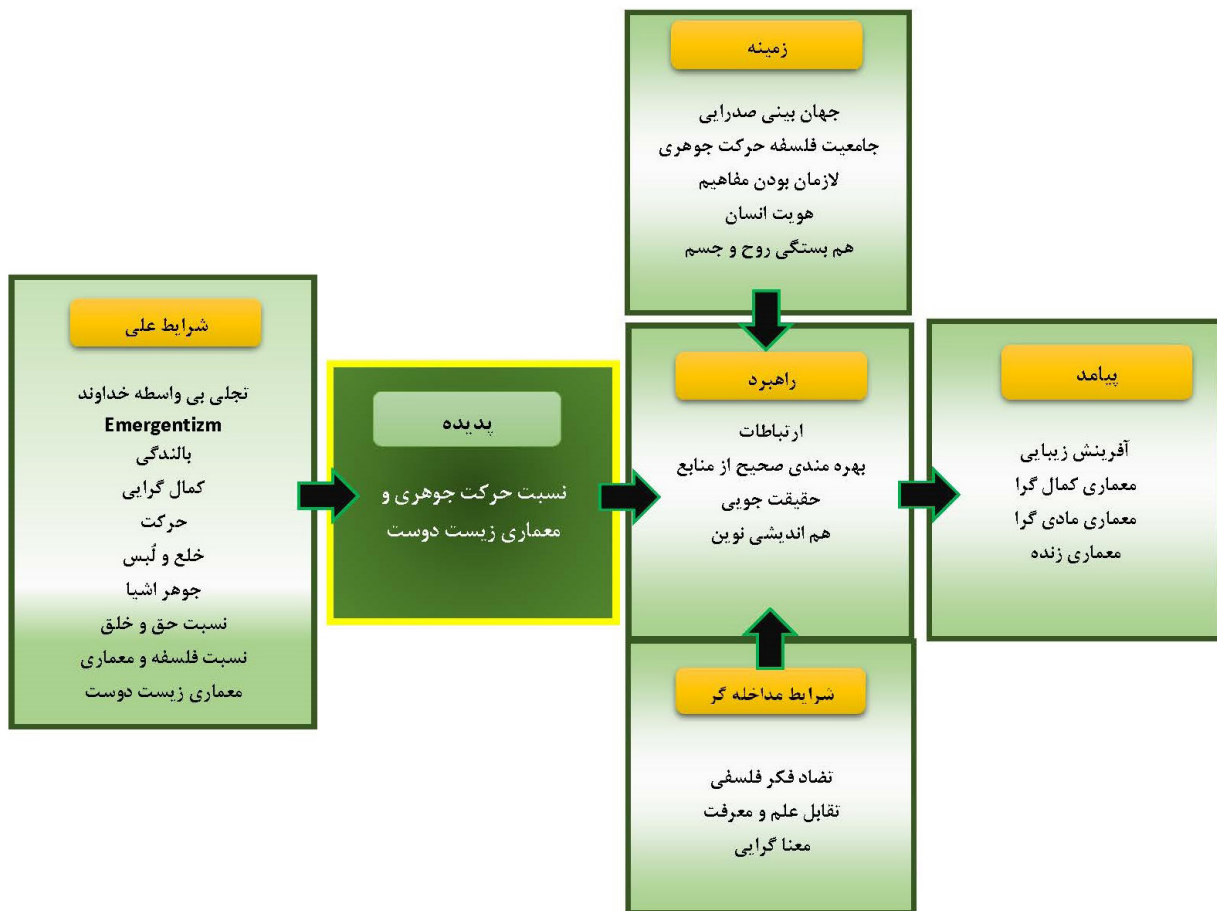
خصوص مقوله آفرینش زیبایی SMBSH، معتقد بودند که باید در خلق و تولید، ارزنده‌ترین محصول ایجاد گردد. مقوله بالندگی، اوج کمال را هم در عینیت و هم در ذهنیت مطرح می‌نماید. MJJB و SMMD هر دو بر حیات‌مند شدن اشیا و رشد اشاره داشته‌اند. مقوله تجلی بی‌واسطه خداوند، MJJB مسئله وجود محض خداوند اشاره می‌نماید در صورتی که HBG به تجلی جمالی و جلالی خداوند در انسان اشاره می‌نماید. در خصوص مقوله تضاد فکر فلسفی، SMJA وجود عناصر گیاهی در معماری را مظهری از حرکت جوهری دانستند؛ در صورتی که SGHE اطلاق چنین فلسفه‌ای به معماری را امری خطرناک مطرح نمودند. در خصوص مقوله جامعیت فلسفه حرکت جوهری، ESD، MMH، MG و جوه منفی و مثبت آن را به چالش کشیدند. در خصوص مقوله جامعیت فلسفه حرکت جوهری، SMJA، MMH، اشاره‌ای به تداوم بقای حرکت جوهری در زندگی انسان داشته‌اند، MJJB، HBG، خود نسبت میان این دو مسئله را یکی از شاخه‌های حرکت جوهری دانسته‌اند، MJJB، ARYGH، MG، MH، SGHE، اشاره‌ای به غایت‌مندی حرکت در پدیده داشته‌اند. MMH به ایجاد تحول فردی با دستیابی به علم و معرفت در انسان اشاره‌ای داشته‌اند. HBG، SMMSH هر دو معماری پایدار و انرژی‌های تجدیدپذیر را در مسیر حرکت جوهری دانسته‌اند. در خصوص مقوله جهان‌بینی صدرایی، SMBSH اشاره‌ای به دلیل ظهور صدرالمتهلین در ایران داشته‌اند. MG، RH، MJJB ابعاد متافیزیکی این بحث را مطرح نمودند و MMH از منظری دیگر، به عدم سیر کمالی موجودات به سمت مجردات اشاره می‌نماید. در خصوص مقوله حرکت، SGHE، MJJB معتقد به حرکت در طبیعت و استمرار فیض خداوند می‌باشد. SMMD قائل به عالم متحرک پس از حکمت متعالیه بودند، ARYGH معتقد هستند که بنای معماری نمی‌تواند از حدی بالاتر برود و انسان در حرکت است در صورتی که SMMSH قائل به حرکت معماری در طول تاریخ بوده‌اند. در خصوص مقوله حقیقت‌جویی، SHP، SGHE دستیابی به معنا، و MG توحید را رکن اصلی حقیقت‌جویی در هنر دانسته‌اند. در خصوص مقوله خلق و لبس نیز، SHP، MJF هر دو مفهومی عرفانی را در حرکت جوهری مطرح می‌نمایند. در خصوص مقوله

معماری زیست‌دوست و چگونگی شکل‌گیری آن از نظر صاحب‌نظران و روابط مقوله‌های فرعی با مقوله‌های اصلی نشان داده شده است. شکل‌گیری پارادایم پژوهش، آخرین مرحله روش زمینه‌ای است که بر بنیاد آن نظریه شکل می‌گیرد. هسته اصلی این فلوجارت، پدیده یا همان موضوع پژوهش «نسبت حرکت جوهری و معماری زیست‌دوست» می‌باشد. نتایج حاصل از این پژوهش در پنج محور شرایط علی، زمینه، راهبرد، شرایط مداخله‌گر و پیامد مورد بحث قرار گرفته است.

نمودند. همچنین SHP اشاره‌ای به حرکت کمالی ماده به سمت روح داشتند. RH نیز تنها راه ادراک چنین مسئله‌ای را از طریق زندگی کردن با آن تفکرات دانستند. درمقابل SGHE افول خلاقیت در یک جامعه را عامل حرکت نزولی می‌دانند.

۵. نتیجه‌گیری

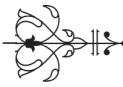
در شکل ۱، کدگذاری محوری مقوله‌های به دست آمده از مقوله‌های اصلی نسبت حرکت جوهری و

شکل ۱. فلوجارت مقوله‌های نسبت حرکت جوهری و معماری زیست دوست

به چیزی اراده فرماید، می‌گوید باش پس موجود می‌شود؛ لوگوس یا جوهر عالم تنها با قول حق بر عالم جاری می‌شود و هستی شکل می‌گیرد. این مسئله بنا به گفته برخی از مصاحبه‌شوندگان به دلیل ارتباط بی‌واسطه و تجلی جمالی و جلالی خداوند در عالم طبیعت، به بهترین

شرایط علی، نخستین محور این پارادایم و برآمده از مقوله‌های جوهری مسئله پژوهش، به عبارتی آنچه تعین وجودی در مسئله پژوهش دارد، می‌باشد. نخستین مقوله این محور تجلی بی‌واسطه خداوند است. بنابراین آیه ۸۳ سوره یس «إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ» چون

که بنابر آنچه صدرالمتألهین در شواهدالربوبیه اظهار می‌نماید: «ماده با استعداد خود، مصحح تشخیص صورت است، و صورت با جوهر عقلی خود علت برای وجود ماده به منظور بقای آن است. به همین روال مواد با صور و صور با مواد، سلسله متعاقبی تشکیل می‌دهند». بنابر نظر برخی از مصاحبه‌شوندگان، می‌توانیم میان صورت فیزیکی اشیا با ذات تجریدی آن‌ها قائل به تفکیک و فاصله نباشیم. این اصل بنیادین توجیه‌گر حرکت ما در ایجاد نسبت میان حرکت جوهری ملاصدرا و معماری می‌باشد. بنابراین آنچه عامل تجلی صورت است جوهر درونی اشیا می‌باشد. مقوله دیگر از شرایط علی، نسبت حق و خلق می‌باشد. همان‌گونه که صدرالمتألهین مطرح می‌نماید هر موجودی در عالم طبیعت دارای حقیقت ثابتی است در عالم ملکوت؛ به عبارتی عالم طبیعت به منزله تن و عالم ملکوت روح طبیعت است. این دو وجه از یک حقیقت مبرهن نسبت موجود در عالم ماده با حق می‌باشد، زیرا موجود به واسطه نیروی حقه حق به ظهور می‌رسد. مقوله دیگر، نسبت فلسفه و معماری است. با توجه به مسئله‌ای که آیت‌الله حسن‌زاده آملی از حرکت بر بنیاد حکمت متعالیه ملاصدرا از حرکت فکر مطرح می‌نمایند که فکر نیز دارای حرکت می‌باشد و حرکت از امور مادیه است، بنابراین خواص ماده را داراست. این مسئله نسبت میان فلسفه، که حاصل تفکر است را با صور عینی همچون معماری که ظهور اندیشه فلسفی در قالب شکل مشخصی است، اثبات می‌نماید و این ظهور به دلیل حرکت فکر می‌باشد. در نهایت مقوله معماری زیست‌دوست که دومین رکن شکل‌گیری پدیده و شرایط علی است، نیز می‌تواند تطابقی با اندیشه ملاصدرا داشته باشد. او معتقد است که عالم طبیعت با تمام ذراتش عین حرکت و تلطیف تدریجی است. اندیشه زیست‌دوستی نیز در حرکت کمالی جهت انتفاع انسان و زیست‌گاه‌های بشری می‌باشد. به نظر می‌آید که صدرالمتألهین نیز عالم طبیعت را در یک حرکت حُبی به سمت کمال در نظر گرفته است. در این خصوص بسیاری از مصاحبه‌شوندگان نیز معتقد بودند که چنانچه طبیعت را مبنای ظهور معماری در نظر بگیریم، در مسیر دستیابی به کمال نهفته در جوهر عالم قرار خواهیم گرفت؛ غایت این دو اندیشه نتایج یکسانی به همراه دارد. محور دوم یادایم بدست آمده، راهبرد می‌باشد. این محور معرف مقوله‌هایی است در جهت معرفی راهبردهای

شکل صورت می‌پذیرد. ۳ مقوله Emergentizm، بالندگی، و کمال‌گرایی، از مضامین مشترکی برخوردار می‌باشند. این مقولات اشاره‌ای به جوهر درونی نیل به کمال در این بشر دارد. همان‌گونه که صدرالمتألهین در اسفار اشاره می‌نماید: «از آنجا که وجود متصل تدریجی واحد، امر واحد زمانی است و اشتداد، کمالیت در آن وجود است؛ حدوث جوهری دیگر به واسطه قوه قریب به فعل لازم می‌آید که به سبب کمالیت یا نقص وی است و ناگزیر صفات ذاتی جوهری بر وی تبدل پیدا می‌کند»؛ کمال‌گرایی جزو ذاتی موجودات می‌باشد که به سبب آن در مسیر حقیقت قرار می‌گیرند. بر بنیاد مقوله Emergentizm، عالم به صورت نظامی سلسله‌مراتبی به سمت کمال قرار گرفته است، و ظهور نخواستگی و جدید یک لایه هستی جدید از لایه‌های قبلی، آثار جدیدی دارد، اما دیگر آن صورت قبلی نمی‌باشد. در مقوله کمال‌گرایی نیز بسیاری از مصاحبه‌شوندگان بر این اعتقاد بودند که انسان و طبیعت در مسیر کمال قرار گرفته‌اند و عالم نیز از یک حرکت کمالی شکل گرفته است. موارد بدست آمده، نگاه نوینی از مسئله‌ای است که صدرالمتألهین به آن پرداخته است. مقوله حرکت از مهمترین مقولات شرایط علی در شکل‌گیری پدیده می‌باشد. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، نخستین بار هراکلیتوس در خصوص حرکت، نظریه‌ای را مطرح نموده است و سپس صدرالمتألهین بر بنیاد آن در شواهدالربوبیه اظهار می‌دارد که: «حرکت نفس خروج از قوه به فعل است». از میان هجده صاحب‌نظر حوزه معماری و فلسفه، اکثر افراد بر این اعتقاد بودند که بنابر گفته‌ی ملاصدرا، خداوند در قوس صعود حرکت آفریده و حرکت خودش را در قالب شما، من، و... نشان می‌دهد. حرکت در واقع استمرار فیض خداوند در محسوسات است؛ و عالم پس از حکمت متعالیه یک موجود متحرک است و نه ثابت. و همواره حرکت در طول تاریخ از کیفیت متفاوتی برخوردار بوده است. مقوله خلع و لبس نیز مقوله‌ای در حوزه مبانی عرفانی است که نفس آن خروج از قوه به فعل می‌باشد، که در هر تحولی جوهر درونی آن ارتقا پیدا می‌نماید. بسیاری بر این اعتقاد بودند که ملاصدرا برای آنکه بتواند نفس را به درجه «العارف یَخْلُقُ بهممه» برساند وارد این بحث می‌شود؛ در عرفان اسلامی نیز برداشت ملاصدرا از خلع و لبس تکوینی می‌شود حرکت جوهری. مقوله دیگر جوهر اشیا می‌باشد

بدن می‌باشند. هر چند که برخی بر این اعتقاد می‌باشند که جنس مطالب مطرح شده یکسان نیست، اما در مقابل این نکته را متذکر شده‌اند که معماری کنونی که دیگر نه ماندگار است و نه جوهری کمال‌گرا دارد، به دلیل بی‌توجهی به مبانی حکمی است که برخی آن را مدنظر قرار نداده‌اند و به فراموشی سپرده‌اند. برخی نیز اظهار نمودند که بنابر اندیشه ملاصدرا شما همان کارهایی هستید که انجام می‌دهید؛ بنابر این نظر، انسان عالم کنونی نیز همچون هنر و معماری دوران، موجودی است بی‌توجه به جوهر و ارزش‌های درونی. با هم‌اندیشی نوین می‌توان با بهبود بخشیدن به کیفیت زیست و مطرح نمودن مسئله هدف حیات انسانی، بر ارزش زیست انسان تکیه نمود.

محور زمینه سومین محور پارادایم می‌باشد. این محور به شرح مقولات زمینه‌ای که منجر به شکل‌گیری محور راهبرد می‌شود می‌پردازد. نخستین مقوله مطرح شده، جهان‌بینی صدرایی است. این مقوله جامعیت اندیشه صدرالمآلهین در ایجاد نگرشی جدید را مورد بررسی قرار می‌دهد. بسیاری از اندیشمندان بر این اعتقاد می‌باشند که فلسفه ملاصدرا نوعی جهان‌بینی کامل است که می‌توان جلواتش را در انواع هنرها دید. از آنجایی که ایران سرزمین رمز و راز بوده است، جوهر این سرزمین چنین اندیشه را طلب می‌کرده است. او بنا بر اصل توحید معتقد است که خداوند جهان را خلق نموده و هر لحظه آن را نگاه می‌دارد، در عین حال که همه چیز در هر آن در حال تغییر است. درخصوص مقوله جامعیت فلسفه حرکت جوهری، صدرالمآلهین در اسفار در خصوص حرکت جوهری بیان می‌دارد که «از آنجا که وجود متصل تدریجی واحد، امر واحد زمانی است و اشتداد، کمالیت در آن وجود است؛ حدوث جوهری دیگر به واسطه قوه قریب به فعل لازم می‌آید که به سبب کمالیت یا نقص وی است و ناگزیر صفات ذاتی جوهری بر وی تبدل پیدا می‌کند». او معتقد است علم خودش وجود است. یعنی علم عرض نیست که بر شما عارض شود، و با دانستن یک مرتبه وجودی پیدا کرده‌اید؛ خود این مسئله حرکت جوهری است. ملاصدرا همچنین اثبات می‌نماید که فاعل طبیعی غایتی دارد، که آن به آن به او نزدیک می‌شود، و این نکته همان حرکت جوهری است. بنابراین می‌توان نسبت میان حرکت جوهری ملاصدرا و معماری زیست‌دوست را

دستیابی به هدف نهایی. باید متذکر شد که محور راهبرد، در ارتباط مستقیم با دو محور جانبی زمینه، که به بررسی مقوله‌های زمینه‌ای شکل‌گیری راهبرد می‌پردازد، و شرایط مداخله‌گر که آنها نیز از جمله مقوله‌هایی می‌باشند که عموماً بر محور راهبرد تأثیر منفی می‌گذارند، می‌باشد که به آن‌ها نیز پرداخته خواهد شد. نخستین مقوله محور راهبرد، ارتباطات می‌باشد. بر بنیاد یک تفکر جهانی، تمامی هستی با هم مرتبط می‌باشد. ارتباطات عامل ایجاد پژوهش‌های بین‌رشته‌ای و مطالعات تطبیقی می‌باشد. انسان در چهار ارتباط با خود، طبیعت، خدا، و دیگران است. ادراک صحیح انسان از خود و هستی بر نحو عملکرد او در معماری تأثیر می‌گذارد. مقوله دیگر، بهره‌مندی صحیح از منابع می‌باشد. پیش‌تر در مبانی صدرالمآلهین اشاره شد که عالم طبیعت دائم در حرکت و عین حرکت است. رفتار انسانی در بهره‌برداری از طبیعت چنانچه به گونه‌ای باشد که بر آن آسیبی وارد نکند، هم طبیعت و هم زندگی بشری را در مسیر کمال پیش برده است. به همین جهت می‌توان اظهار نمود که بهره‌مندی صحیح از منابع می‌تواند یکی از ساحت‌های حضور حرکت جوهری باشد. از دیگر مقولات راهبردی که در مسیر رسیدن به هدف پژوهش‌یاری‌دهنده می‌باشد، مقوله حقیقت‌جویی است. حقیقت‌جویی به طور فطری امری پنهان شده در بنیان تمامی عناصر هستی می‌باشد. زمانی که صدرالمآلهین اظهار می‌دارد که: «هر موجودی که در عالم طبیعت است دارای حقیقت ثابتی است که در عالم ملکوت است. چهره متغیر موجودات را عالم طبیعت و ماده خوانند و چهره ثابت موجودات را عالم ملکوت نامند». اشاره‌ای به حقیقت‌نهفته در ذات موجودات دارد. بنابر اعتقاد بسیار از اساتید، هر رفتن از ماده به سمت معنایی نوعی حقیقت‌جویی است که می‌توان آن را حرکت جوهری نامید. بنابراین کشف جوهر درونی، دست یافتن به حقیقت مکنون در هر رکنی از ارکان عالم می‌باشد. هم‌اندیشی نوین، آخرین مقوله محور راهبرد می‌باشد. بنا بر هم‌اندیشی نوین، لزوم ارائه راهکارهایی جهت ارتقای کیفیت زندگی، ارتباط با حقایقی است که حکمای پیشین به آنها پرداخته‌اند. با مطرح نمودن و به روز کردن این مفاهیم، کمال هستی در ارتقای زیست انسانی تحقق پیدا می‌کند. برخی از محققین بر این اعتقاد می‌باشند که تک‌نگری کار بسیار اشتباهی است. عالم ابعاد مختلفی دارد، و ابعاد مختلف مثل اجزای مختلف یک

میان علم که کاربردی است و بخشی از معرفت انسانی برآمده از ادراک حسی است، تناقض وجود دارد. بسیاری از اساتید بر این اعتقاد می‌باشند که علم نمی‌تواند بسیاری از مسائل را توضیح دهد، مثلاً زیبایی موسیقی بتهون که در انسان حیرانی ایجاد می‌کند با هیچ قانون علمی قابل درک نمی‌باشد. مقوله آخر این محور، معناگرایی است. معناگرایی یا تفسیر معنا، مقوله‌ای است که در هر شخص متفاوت است. بسیاری بر این اعتقاد هستند که، معناگرایی در عمق پدیده‌ها وجود دارد و تغییر در یک نگاه علمی آن را دیگرگون می‌نماید؛ با تعویض بنیان‌های علمی، نتایج علم به درستی فهمیده نمی‌شود.

محور پنجم پارادایم بدست آمده، محور پیامد است که مبتنی بر مقوله‌هایی است که برآمده از نتایج مقولات ذکر شده می‌باشد. بنابراین مقولات پیامدی، مقولاتی کاربردی هستند که انعکاس اندیشه حرکت جوهری در تجلی معمارگونه‌اش در معماری زیست‌دوست را بازگو می‌نمایند. آفرینش زیبایی نخستین مقوله این محور می‌باشد. بنابر اعتقاد صدرالمتألهین، «هر موجودی که در عالم طبیعت است دارای حقیقت ثابتی است که در عالم ملکوت است. چهره متغیر موجودات را عالم طبیعت و ماده خوانند و چهره ثابت موجودات را عالم ملکوت نامند». بنابراین اندیشه و همچنین مسئله دیگری که در آن اظهار می‌نماید، فکر نیز در حرکت است، آفرینش زیبایی، بازنمایی از حرکت فکر در سفر از صورت مَلکی به طبیعت مادی می‌باشد. این مسئله بنا به اعتقاد اندیشمندان، ظهور هر چیز در عالی‌ترین شکل خود می‌باشد؛ همچون کشاورزی که شعری از صورت عالی حقایقی است که به بار می‌آید. معماری کمال‌گرا و معماری مادی‌گرا، دو مقوله متفاوت با هم می‌باشند که در محور پیامد، به‌عنوان دو شاخه از معماری مطرح می‌شوند. همان‌طور که مشخص است، معماری کمال‌گرا به‌گونه‌ای است که در مسیر حرکت کمالی روح ساکنین طراحی شده باشد، در صورتی که معماری مادی‌گرا، تمام توجهش به پوسته خارجی معماری است تا انسان‌ها را به خود جلب نمایند. به عبارتی مخاطب معماری کمال‌گرا روح انسان و مخاطب معماری مادی‌گرا جسم انسان است. برآیند پژوهش انجام شده مشخص می‌کند که با دو نوع معماری سرو کار داریم، یکی معماری کمال‌گرا و دیگری معماری مادی‌گرا. معماری کمال‌گرا معماری را با انسان مورد توجه قرار می‌دهد و

فی حد نفسه، یکی از شاخه‌های حرکت جوهری دانست، که نیاز به کمال و اکمال دارد، حتی انرژی تجدیدپذیر را نوعی از حرکت جوهری محسوب کرد، زیرا چیزی که باید مصرف شود و تمام شود و اثر وجودی خودش را از دست بدهد، مجدد در پروسه اثرآفرینی قرار می‌گیرد. مقوله دیگر لازمان بودن مفاهیم می‌باشد. اگر این نکته را در نظر گرفت که عمق اندیشه‌ها و نه تخصص لازمان است، زیرا در تخصص تجربه را می‌شود اصلاح کرد، اما زمانی که به باورها می‌رسیم لازمان و لامکان می‌شود، می‌توان اظهار نمود که فلسفه صدرالمتألهین در هر دوره ای قابل استناد می‌باشد که می‌توان از آن در جهت ارتقای کیفیت علوم دیگر بهره برد. هویت انسان مقوله دیگری می‌باشد که مشخصاً به جان آدمی، و جوهر درونی انسان باز می‌گردد. حضور انسانی تا حدی اهمیت دارد که معماری بدون او معنا پیدا نمی‌کند. یکی از اساتید بر این اعتقاد بودند که عالم خارج آدم کبیر است. یعنی عالم آدم است، منتهی بزرگ شده او، در نتیجه طبیعت خود من است. و در نهایت همبستگی روح و جسم مقوله نهایی محور زمینه می‌باشد، که عیناً تداعی‌کننده مفهوم حرکت جوهری است، اینکه انسان به جایی می‌رود و در آنجا نفس می‌کشد جوهری پیدا می‌کند. و یا بنا بر اعتقاد ملاصدرا، فعلیت یک شئی مرتبه اعلا همان شئی است و قوه مرتبه نازله همان شئی است. بنابراین یک چیز واحد هستند. به عبارتی، رفتن ماده به سوی کمال در عالم خارج، منطبق با وجود انسان است، یا اینکه در وجود انسان چگونه نطفه مادی به سوی روح می‌رود و روح از او پیدا می‌شود و چگونه کمال ماده به روح او می‌باشد.

محور چهارم فلوجارت بدست آمده، محور شرایط مداخله‌گر می‌باشد. در این محور به بررسی مقولاتی که به‌عنوان متغیر مزاحم در مسیر محور راهبرد قرار دارند پرداخته شده است. تضاد فکر فلسفی نخستین مقوله این محور می‌باشد. این مقوله تضاد فکر در حوزه‌های مختلف فلسفی را مطرح می‌کنند. بسیاری از اساتید نیز در خصوص عدم لزوم توجه به مسئله فلسفی خاصی در معماری را، به چالش کشیدند؛ آنها اشاره‌ای به مقوله کون و فساد به جای حرکت جوهری در معماری، و یا تقابل تفکر ابن‌سینا و ملاصدرا در امر حرکت داشتند. مقوله دیگر تقابل علم و معرفت می‌باشد. در بسیاری از موارد

پیدا می‌کند.

حضور در طبیعت همواره آرامش‌بخش جان آدمی و موجب تجدید سرزندگی، در زندگی رخوت‌آور انسان‌ها بوده است. طبیعت در بطن خود به دنبال احیای خاطرات فراموش شده انسان از حقیقت ازلی است که امروزه جوامع بشری بدون توجه به آن در پی یافتن راهکارهایی برای درمان این زمین آلوده می‌باشند. از فن‌آوری‌های مختلف طراحی گرفته تا انواع آثار هنری و یادداشت‌های فیلسوفان در سراسر جهان، همگی در پی یافتن پاسخی به این مسئله می‌باشند، که چرا جهان کنونی با کلیه زرق و برق هایش عاری از آرامش است، و چرا فن‌آوری‌های نوین در کلیه سامانه‌های ایجاد شده، دیگر قادر به برقراری این پیوند با زمین و طبیعت نمی‌باشند. شاید پاسخ این مسئله در قطع ارتباط جوهری با کاینات است و یا اینکه طراحان و اندیشمندان امروزی فن‌آوری‌های نوین دست‌ساز بشری را چنان طراحی نمی‌نمایند که در صدد ایجاد سودمندی برای انسان‌ها باشد. مسئله اصلی در حرکت جوهری دست یافتن به خیریتی است که ماهیتی متفاوتی داشته باشد اما متأسفانه در این زمانه فن‌آوری، همچون ابراسطوره‌های کاملاً مادی در نظر گرفته می‌شود؛ در صورتی که می‌تواند منبعی عظیم جهت فوران انتفاع بر زمین باشد. در این صورت بهره از سامانه‌های نوین معماری می‌تواند محیط‌هایی را ایجاد نماید که در آنها کیفیت زیست انسان ارتقا یابد.

صرفاً کارآمدی آن مورد توجه نمی‌باشد؛ در صورتی که در معماری مادی گرا انسان و مصالح معنوی او کاملاً مفقود شده‌اند. معماری کمال‌گرا صورت ارتقایافته یک امر کمالی می‌باشد و معماری زیست‌دوست صورت ارتقایافته نگرشی کلی نسبت به جهان است. چنانچه معماری را به صورت فعلی در نظر بگیریم، کنش این فعل به سمت کمال بنا به گفته صدرالمتألهین در مسیر تحقق جوهری خواهد بود. متأسفانه آنچه امروزه شاهد آن می‌باشیم معماری مادی‌گراست که به جای تحقق فعل معماری، به تحقق اقتصادی معماری پرداخته است زیرا معماران هدف غایی معماری که ایجاد شرایط معنوی و مطلوب برای کاربران در محیط معماری است را از یاد برده‌اند. مهمترین پیامد بدست آمده، مقوله معماری زنده می‌باشد. معماری که در تحقق جوهری خود هم حامل اندیشه فعال معمار و هم پتانسیلی جهت ارتقای کیفیت زندگی ساکنین با تغییر رفتار و سبک زندگی آنها می‌باشد. در این صورت معماری ایجاد می‌شود که هم روح و هم جسم انسانی را در نظر گرفته است که می‌تواند یک نمود از آن را معماری زیست‌دوست و معماری زنده دانست. در چنین معماری، با قرار گرفتن اجزا در کنار هم، روح معماری نوینی در فضای طراحی شده ایجاد می‌گردد. این معماری منجر به شکل‌گیری حس پویایی و تبلور زیبایی در جان مخاطبین می‌شود. با چنین کنشی، آنچه صدرالمتألهین مطرح می‌کند که، حرکت نحو وجود و نوعی هستی و بودن است، در معماری زنده تحقق عینی

پی‌نوشت

۱. Biophilic Design
۲. Shafik Ramzy
۳. Gillis
۴. Gatersleben
۵. Esan
۶. Hyunwook
۷. بر بنیاد این شعر، «الفکر حركة الي المبادي / و من مبادي الي المراد» که البته منطبق با این گفته قطب‌الدین رازی در محاکمات است: «العقل قُوَّةٌ لِنَفْسٍ بِهَا تَدْرِكُ الْمَجْرَدَاتِ. وَ الذَّهْنُ قُوَّةٌ لِنَفْسٍ اِلَى الْمَبَادِي لِتَرْجِعَ مِنْهَا اِلَى الْمَطَالِبِ. وَ النَّظَرُ هُوَ تَحْدِيقُ الْعَقْلِ نَحْوَ الْمَعْقُولِ».
۸. «و تَرَى الْجِبَالَ تَحْسِبُهَا جِامِدَةً وَ هِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ» و «يَسْأَلُهُ مَنْ قَى السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ كُلِّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ»
۹. Herbert Spencer
۱۰. Foss
۱۱. IUCN
۱۲. Keeler
۱۳. Burke
۱۴. Eric From (The heart of man, ۱۹۶۴)
۱۵. Edward Wilson
۱۶. Browning
۱۷. Rayan
۱۸. Clancy
۱۹. Biophilic hypothesis
۲۰. Fibonnaci
۲۱. Fractals Geometry
۲۲. Patric Blanc
۲۳. Manso

۳۱. Emergenzism مقوله‌ای است کاملاً متشابه با حرکت جوهری ملاصدرا، که متأسفانه در هیچ‌یک از پژوهش‌ها تاکنون معادلی برای آن پیدا نشده است و اگر معادل حرکت جوهری پنداشته شود، ز معنای حقیقی آن فاصله گرفته می‌شود. emergent کردن به معنای عبور از یک مرحله به مرحله بعدی با حفظ تمامی خواص اما تکامل بیشتر می‌باشد.

Gomez .۲۴
 Arabzadeh .۲۵
 Mofidi .۲۶
 (Hydroponic (water with nutrients .۲۷
 Professor Despommier .۲۸
 Fischetti .۲۹
 Grounded Theory .۳۰

منابع

۱. قرآن کریم. ۱۳۷۶. ترجمه‌ی بهاء‌الدین خرمشاهی. تهران: جامی، نیلوفر.
۲. اژدر، علیرضا. ۱۳۹۱. بررسی انتقادی نظریه حرکت جوهری ملاصدرا. حکمت صدرایی ۱ (۱): ۷-۲۲.
۳. بلخاری قهی، حسن. ۱۳۹۵. فلسفه، هندسه، و معماری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۴. تالبوت، مایکل. ۱۳۹۱. عرفان و فیزیک جدید. ترجمه‌ی مجتبی عبدالله‌نژاد. تهران: هرمس.
۵. ثبوت، اکبر. ۱۳۸۹. پیام فیلسوف: گزیده‌هایی از آثار صدرای شیرازی و شارحانش. تهران: علم.
۶. دهدار درگاهی، محمد. ۱۳۸۱. توسعه پایدار و شاخص‌های آن. در چهارمین همایش ملی دوسالانه انجمن متخصصان محیط زیست ایران. انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
۷. راسل، برتراند. ۱۳۴۵. جهانی که من می‌شناختم. ترجمه‌ی روح الله عباسی. تهران: کتاب‌های جیبی.
۸. راشد، حسنعلی. ۱۳۹۴. دو فیلسوف شرق و غرب. تهران: اطلاعات.
۹. ربانی شیرازی، عبدالرحیم. ۱۳۹۸. حرکت در طبیعت از دیدگاه دو مکتب (مباحث و درس‌های آیت‌الله ربانی شیرازی در زندان قصر). تهران: حکمت.
۱۰. سجادی، سید جعفر. ۱۳۷۹. فرهنگ اصطلاحات فلسفی ملاصدرا. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۱۱. صدرالمآلهین شیرازی، ملاصدرا. ۱۳۹۲. رساله سه اصل. به تصحیح محمد خواجوی. تهران: مولی.
۱۲. _____ . ۱۳۹۲. حکمت متعالیه در اسفار عقلی اربعه، سفر اول از خلق به حق، جلد ۱. ترجمه‌ی محمد خواجوی. تهران: مولی.
۱۳. _____ . ۱۳۹۳. شواهد الربوبیه. ترجمه‌ی علی بابایی. تهران: مولی.
۱۴. قربانی، رحیم. ۱۳۸۳. بررسی جوهرشناسی ماده و انرژی در فلسفه. معرفت فلسفی (۴): ۹۱۲-۹۲۲.
۱۵. _____ . ۱۳۸۹. پژوهشی درباره حقیقت و ماهیت انرژی (بررسی نگرش‌های فلسفی استاد مطهری و علامه طباطبایی به ماده و انرژی). قیسات (۳۰): ۲۹۱-۳۳۰.
۱۶. کاپلستون، فردریک. ۱۳۶۸. تاریخ فلسفه: یونان و روم، ج ۱. ترجمه‌ی جلال الدین مجتبیوی. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی و سروش.
۱۷. نادری، سید سجاد، و فریبرز فیض‌منش. ۱۳۹۶. تأثیر حرکت جوهری ملاصدرا بر شکل‌گیری هویت معنوی معماری ایرانی. در کنفرانس پژوهش‌های معماری و شهرسازی اسلامی و تاریخی ایران.
۱۸. یکه‌زارع، صغری، محمدصادق کاملان، و محمود پروانه. ۱۳۹۱. تأثیر نظریه حرکت جوهری بر نفس‌شناسی ملاصدرا. انسان‌پژوهی دینی (۲۷): ۱۲۵-۱۴۷.

References

1. Holy Quran. 1997. Translated by Baha al din Khoramshahi. Tehran: Niloofar.
2. Arabzadeh, Jana, and Majid Mofidi shemirani. 2017. Green wall Design Study in Climatic Zones of Iran: A Comparison Study of Iran Climatic Zones with the Studies of Using Green Wall in Similar Situation of the World. Tehran: 2nd international Congress of Earth, Space and Clean Energy.
3. Azhdar, Ali Reza. 2012. Critical Study About the Theory of Substantial Motion of Molla Sadra. Sardai Wisdom 1 (1): 7-22.
4. Bolkhari Ghehi, Hassan. 2016. Philosophy, Geometry, and Architecture. Tehran: University of Tehran Press.
5. Browning, William, Catherina Ryan, and Joseph Clancy. 2014. 14 Patterns of Biophilic Design: Improving Health and Well-Being in the build Environment. New York: Terrapin Bright Green

6. Dehdar Dargahi, Mohammad. 2002. Sustainable Development and Its Indicators. In the Fourth Biennial National Conference of the Association of Environmental Specialists of Iran. Islamic Azad University Press.
7. Fischetti, Mark. 2008. Growing Vertical. *Scientific American* 18 (4): 74-79.
8. Foss, Jeffery E. 2009. *Beyond Environmentalism: A Philosophy of Nature*. New Jersey: John Wiley and Sons.
9. Ghorbani, Rahim. 2004. Investigating the essence of matter and energy in philosophy. *Ma'rifat Falsafi* (4): 912-922.
10. _____ . 2010. A Research about the Truth and Nature of Energy (Investigating the Philosophical Attitudes of Professor Motahari and Allameh Tabatabai Towards Matter and Energy). *Qabasat* (30): 291-330.
11. Gillis, Kaitlyn, and Birgitta Gatersleben. 2015. A Review of Psychological Literature on the Health and Wellbeing Benefits of Biophilic Design. *Buildings Journal* 5(3): 948-963.
12. Kapeleston, Fredrick. 1989. *A History of Philosophy: Greece and Rome, Vol. 1*. Translated by Jalal al din Mojtavavi. Tehran: Elmi va Farhanfi and Sorush.
13. Keeler, Marian, Burke, Bill. 2009. *Fundamentals of Integrated Design for Sustainable Building*. New Jersey: John Wiley and Sons.
14. Manso, Maria, and Joao Castro Gomes. 2014. Green Wall Systems: A Review of Their Characteristics. *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 41(78-88):863-871.
15. Naderi, Seyed Sajad, and Fariborz Feiz Manesh. 2017. The Effect of Mullah Sadra's Essential Movement on the Formation of the Spiritual Identity of Iranian Architecture. In the Islamic and Historical Architecture and Urban Planning Research Conference of Iran.
16. Omuleye Esan, Ojuri, and You Hyunwook. 2021. How Does Biophilic Design of a Building Projects Impact Consumers' Response? Case of Retail Sroes. *Retailing and Consumer Services* 62(3):102637.
17. Rabani Shirazi, Abd al Rahman. 2019. Movement in Nature from the Point of View of Two Schools (the Debates and Lessons of Ayatollah Rabbani Shirazi in Qasr prison). Tehran: Hekmat.
18. Rashed, Hassanali. 2015. *Two philosophers of the East and the West*. Tehran: Ettelaat.
19. Russell, Bertrand. 1966. *Our Knowledge of the External World*. Translated by Rouhollah Abasi. Tehran: Pocket Books.
20. Sajadi, Seyed Jafar. 2000. *Mulla Sadra's Dictionary of Philosophical Terms*. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance.
21. Shafic Ramzy, Nelly. 2014. Biophilic Qualities of Historical Architecture: In Quest of the Timeless Terminologies of Life in Architectural Expression. *Sustainable Cities and Society* (15): 42-56.
22. Shirazi, Sadr al Motealehin, Mollasadra. 2013. *Treatise of Three Principles*. Corrected by Mohammad Khajavi. Tehran: Mola.
23. _____ . 2013. *The Transcendental Wisdom In The Four Intellectual Travels, First Travel From Khalgh to Hagh, 1st Volume*. Translated by Mohammad Khajavi. Tehram: Mola.
24. _____ . 2014. *Shavahed al-Robobiyeh*. Translated by Ali Babaie. Tehran: Mola.
25. Sobut, Akbar. 2010. *Philosopher's Message: Excerpts from the Works of Sadra Shirazi and His Commentators*. Tehran: Elm.
26. Talbot, Micheal. 2012. *Mysticism and the New Physics*. Translated by Mojtaba Abdollah Nejad. Tehran: Hermes.
27. Wilson, E.O. 1984. *Biophilia*. Cambridge: Harvard University Press.
28. Yekezare, Soghra, Mohamadsadegq Kamelan, and Mahmood Parvaneh. 2012. The Effect of Substantial Movement Theory on Mulla Sadra's View of the Soul. *Religious Antropology* (27): 125-147.

Comparative study of Mollasadra Trans-substantial Motion with Biophilic Architecture based on Grounded Theory

Jana Arabzadeh

PHD Candidate, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Hasan Bolkhari Ghehi

Email: hasan.bolkhari@ut.ac.ir (*Corresponding Author*)

Professor, Department of Advanced Art Studies, College of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran.

Seyed Majid Mofidi Shemirani

Associate Professor, Department of Urban Design, Iran university of science and Technology, Tehran, Iran.

Iraj Etesam

Professor, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Azadeh shahcheraghi

Associate Professor, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Received: 1400/10/08

Accepted: 1402/09/27

Abstract

Problem statement: Nature is Human's first existence and home. Essence and accident are the aspects of Mollasadra Trans-substantial Motion theory, which defines the rhythm of motion, from form to meaning to substance utility and welfare. Seems that the mentioned subject is in contradiction with today scientific world rather that their goal is the same. Biophilic design tries to create a living condition with nature in human living environment. A realization of Alive Architecture according to Mollasadra Trans-substantial theory creates possibility to increase quality of life.

Question and research objective: the Aim of this research is to achieve the Alive Architecture purpose to increase quality of life and notify spirituality in Architecture to calm soul. To reach the mentioned aim, the research defines an appropriate answer to the relation of Mollasadra Tran-substantial Motion theory with Biophilic Architecture.

Research Methodology: The research was based on a Qualitative method (Grounded theory) with data analysis strategy, systematic coding of Strauss and Corbin with the help of MaxQDA software. The nature of the data in this research is Textual, semantic and unstructured derived from deep interviews, which have been analyzed with inductive logic by interpretive analysis.

Conclusion: The research findings prove that, essence transformation is in each being of existence, and Biophilic Architecture reminds Aliveness of existence by essence transformation through considering alive elements. The purposes such as: Perfection, Progressive, Reunion, soul and body, Timeless concept, are in Human and existence elements. The possibility of having essence transformation in a meaningful Architecture via considering more aimed purposes in terms of, communication, New thinking and Seeking reality, would have result in Beauty creation and Living Architecture.

Key words: Architecture, Biophilic Design, Trans- substantial Motion, Mollasadra, Nature.

